

<https://doi.org/10.30563/turklad.1475594>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 29.04.2024
Kabul Tarihi / Accepted date	: 04.06.2024
Yayın Tarihi / Date published	: 20.06.2024

Atıf / Citation

Argunşah, M. ve Ölçü Dinçer, Z. (2024). Tarihi Metinlerde Nezaket Çalışmaları: Hamzanâme Örneğinde Etkileşim Temelli Bir Yaklaşım. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 8. Cilt, 1. Sayı, 9-20.

TARİHÎ METİNLERDE NEZAKET ÇALIŞMALARI: HAMZANÂME ÖRNEĞİNDE ETKİLEŞİM TEMELLİ BİR YAKLAŞIM¹

(*Im*)politeness research on historical texts: an interaction-based approach on the samples derived

MUSTAFA ARGUNŞAH² - ZEYNEP ÖLÇÜ DİNÇER³

Öz

Nezaket araştırmaları sadece çağdaş dillerde kullanılan kibarlık ve kabalık yöntemleri ile sınırlı kalmayıp tarihî metinlerden elde edilen veriler üzerine yapılan incelemeler ile daha da zenginleşmeye başlayan bir çalışma alanıdır. Farklı dillerin geçmiş dönemleri hakkında yapılan araştırmalar dilbilgisel nezaket olgusunun gelişimi ile ilgili değerli bilgiler sunmaktadır. Başta Eski Uygur Türkçesi dönemi olmak üzere, Türkçenin farklı dönemleri hakkında yapılan çalışmalar da gün geçtikçe artmaktadır. Nezaket ifade etme biçimlerinin konuşma dilinde nasıl kullanıldığını anlamak için söz sırasını dikkate alan etkileşim temelli analizlerin yapılması çağdaş diller kadar tarihî metinlerden elde edilen veriler için de büyük önem arz etmektedir. Ancak video veya ses kaydı yoluyla elde edilen veri tabanlarının bulunmayışı, tarihî metinlerde etkileşim temelli nezaket çalışmaları için kendine özgü bir yöntemle duyulan gereksinimi artırmaktadır. Bu çalışma, bahsedilen gereksinime yanıt olarak tarihî metinlerden elde edilen diyaloglarda etkileşim temelli nezaket incelemesi çalışmaları için örnek bir araştırma süreci ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu süreç Bağlam-Diyalog-Etkileşim Analizi üçlemesi olarak adlandırılan ön analiz üzerine nezaket analizinin uygulanması olarak özetlenebilir. Üçleme nezaket araştırmaları ile sınırlı olmayıp benzer diğer edimbilim konularını araştırmak için de kullanılabilir niteliktedir. Makalede Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait Hamzanâme adlı eserden elde edilen bazı örnek analizler sunulacaktır.

¹ Bu çalışma ERÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH danışmanlığında Zeynep ÖLÇÜ DİNÇER tarafından hazırlanan “Eski Anadolu Türkçesinde Nezaket (Hamzanameler Örneği)” adlı doktora tez çalışmasının malzemesinden istifade edilerek hazırlanmıştır. Doktora tez çalışması TÜBİTAK 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı kapsamında desteklenmiştir.

² Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. El-mek: mustafargunshah@gmail.com

³ ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4439-1341>

³ Doç. Dr., Hakkâri Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü. El-mek: zeynepdincer@hakkari.edu.tr

³ ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3680-3986>

Anahtar Kelimeler: Tarihi Metinlerde Nezaket, Etkileşim Temelli Analiz, Hamzanâme

Abstract

(Im)politeness research is a field of study that is not limited to politeness and impoliteness methods used in contemporary languages but is also becoming enriched with studies on the data obtained from historical texts. Research on the earlier periods of different languages provides valuable information about the development the phenomenon of linguistic politeness. Studies on different periods of Turkic, especially the Old Uyghur Turkic period, are gradually increasing. Conducting interaction-based analyzes that consider the turn structure to understand how forms of politeness are used in spoken language is of great importance for data obtained from historical texts as well as contemporary languages. However, the lack of databases created by using video or audio recordings alleviates the need for a unique method for interaction-based politeness studies in historical texts. In response to the mentioned need, this study aims to present a sample research process for interaction-based politeness analysis in dialogues obtained from historical texts. This process can be summarized as the application of (im)politeness analysis upon the preliminary analysis called the Context-Dialogue-Interaction Analysis trilogy. The trilogy is not limited to politeness research but can also be used to investigate other similar phenomena in pragmatics. In the article, some sample analyzes obtained from the work called Hamzanâmeler, belonging to the Old Anatolian Turkish period, will be presented.

Keywords: Politeness in Historical Texts, Interaction-Based Analysis, Hamzanâme

1. Giriş

Dil ve nezaket ilişkisi 1980’li yılların sonlarına doğru Brown ve Levinson’un (1987) kapsamlı çalışmasıyla beraber araştırmacıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu çalışmada yazarlar İngilizce, Tamil ve Tzeltal dillerinden elde edilen örnekleri inceleyerek ve gerektiğinde Japonca, Lehçe ve Türkçe gibi farklı diller hakkında yapılan çalışmalara atıfta bulunarak evrensel bir nezaket örüntüsü ortaya koymayı amaçlar. Brown ve Levinson (1987) tarafından yapılan nezaket tanımı rasyonel bir bireyin karşıdaki kişinin *yüzünü* korumak ve karşılıklı uyumu devam ettirmek için bazı ifadeleri ve dil yapılarını kullanması şeklinde özetlenebilir. Nezaket kuramını anlamak için *yüz* olgusunu anlamak büyük önem arz etmektedir, çünkü Brown ve Levinson’ dan günümüze kadar birçok araştırmacı bu kavramı farklı biçimlerde ele alarak kibarlık ve kabalık olgusunu tanımlamaya çalışmıştır. Nezaket çalışmalarına yön veren *yüz* olgusu Erving Goffman (1967) tarafından “belirli bir iletişim durumuna mahsus olarak kişinin, diğerlerinin kendisinde olduğunu varsaydığı özellikler aracılığı ile, kendisi için talep ettiği olumlu toplumsal değer” (s.5) olarak ifade edilir. Kişinin diğerleri tarafından kabul görme ve takdir edilme isteği *olumlu yüz*, başkalarının müdahalesine maruz kalmama ve rahatsız edilmeme talebi ise *olumsuz yüz* olarak tanımlanır (Brown ve Levinson, 1987). Buna göre bireyin karşıdakinin olumlu *yüzünü* beslemek için yaptığı dil kullanımları olumlu, olumsuz *yüzünü* dikkate alarak gerçekleştirdiği dil kullanımları ise olumsuz nezaket olarak adlandırılmıştır (Brown ve Levinson, 1987). Kültürel olarak farklılık göstermekle birlikte bazı söz edimleri doğaları gereği karşıdaki kişinin hareket alanını kısıtlar veya onu bir şey yapmaya zorlar. Örneğin birisinden bir işi yapmasını rica ettiğimizde onu kendi seçimi dışında bir eylemde bulunmaya zorlamış ve böylece soyut bir baskı kurmuş oluruz. Böyle edimlerde karşıdakinin *yüzü* tehlikeye gireceği için Brown ve Levinson bunlara “Yüz Tehdit Eden Edimler” (YTEE) adını verir. İşte bu noktada rasyonel bir birey karşıdakinin *yüzünü* korumak için bazı dilsel yöntemler kullanacaktır. Bu yöntemlerin seçiminde ise sosyal mesafe (distance), güç ilişkisi (power) ve istenen eylemin oluşturacağı yük oranı (rank) büyük rol oynamaktadır (Brown ve Levinson, 1987, s. 15).

Brown ve Levinson'un (1987) çalışması farklı açılardan eleştirilse de bugüne kadar ortaya konan birçok yeni yaklaşım üzerinde etkisi halen devam etmektedir. Nezaket çalışmalarında kuram ve yöntem bakımından gözlemlenen değişimler artzamanlı olarak üç aşamaya ayrılmaktadır (Culpeper ve Hardaker, 2017, s. 207-208). Bu aşamalar 1980'lerden 2000'li yıllara kadar klasik edimbilimsel yaklaşımlar üzerine yapılandırılan ve daha çok kibarlık bakış açısının hâkim olduğu tanımlara yer veren birinci dalga, 2000'li yılların başında post-modern bakış açısından beslenen, söylem odaklı, kibarlık ve kabalık olgularını birlikte ele alan ikinci dalga, ilerleyen yıllarda birinci ve ikinci dalganın birleşiminden yola çıkan ve Spencer-Oatey'in (2002) ilişki yaklaşımı (relational approach), Terkourafi'nin (2005) çerçeve (frame) bağlamında nezaket incelemeleri ve Arundale (1999) Haugh (2007) gibi araştırmacıların etkileşimsel yaklaşımından etkilenen üçüncü dalga çalışmalar olarak nitelendirilmektedir.

Tarihî nezaket çalışmaları çağdaş dillerde yapılan araştırmalara göre yeni oluşmakta olan bir alandır. Türkçenin tarihî dönemlerinde nezaket kullanımı hakkında yapılan incelemelerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Çince ve Türkçe karşılaştırmalı bir araştırmada Ruhi ve Kádár (2011) nezaketi etkileyen *yüz* kavramının 19. ve 20. yüzyıl romanlarında nasıl tanımlandığını anlamaya çalışır. Bu çalışma nezaket olgusunun kişiler tarafından nasıl algılandığını inceleyen Nezaket1 çalışmalarına (Eelen, 2001, s. 30) örnek teşkil etmektedir. Yapılan diğer araştırmaların büyük çoğunluğu nezaketi dilbilimsel bir kullanım olarak tanımlamayı hedefleyen Nezaket2 (age.: 30) çalışmaları grubundandır. Örneğin, Alan (2021) Doğu Sahası tarihî yazı dillerinde kullanılan söz varlığını nezaket bakımından ele alır. Yine Tolkun (2015) Doğu Türkçesinde geçmişten bugüne nezaket ve saygı ifadelerini inceleyerek artzamanlı bir bakış açısı sunar. Yaylagül (2005) 8. ve 11. yüzyıl arasında Eski Türkçe dönemine ait bazı örneklerle Türkçede nezaket için kullanılan dilsel ifadeleri tarihî bir bakış açısı ile tartışır. Ağca (2020) Eski Uygurca metinlere odaklanarak üçüncü kişi iyelik eklerinin ve diğer bazı dilbilgisel yapıların saygı ifade etmek için nasıl kullanıldığını inceler. Son olarak, Işık (2022) Eski Uygurca Dönemi eserlerinden oluşturduğu geniş bir korpus üzerinde çalışarak nezaket için kullanılan dil yapıları ve sözcük varlığını inceler. Bu çalışmalarda genel olarak nezaket odaklı kuramsal tartışmalara göre bazı biçim ve söz varlıkları belirlenmekte ve bu ifadelerin metinler içinde nasıl kullanıldığı örneklendirilmektedir. İncelenen eserlerin büyük bir kısmında eserin konusu gereği ifadelerin doğaüstü/dinî karakterler veya liderler ile olan iletişim sürecinde kullanılıyor olması gündelik konuşmaları yansıtan örnekleri doğal olarak sınırlandırmaktadır.

Bu çalışma yazarların tarihî metinlerde kibarlık ve kabalık kullanımlarını incelerken karşılaştığı yöntem problemlerine çözüm araması sonucu ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait Hamzanâmeler adlı eserde geçen diyalogları üçüncü dalga nezaket araştırmaları yaklaşımı ışığında etkileşim temelli bir bakış açısı ile incelemek isteyen yazarlar bu amaca hizmet edecek bir yöntem geliştirmiştir. İlerleyen başlıklar altında aşama aşama bu yöntemi tanıtmayı ve örneklendirmeyi hedeflemektedir. Böylece ortaya konan yöntemin benzer çalışmalar için bir tür yol gösterici olması ve diğer araştırmacıların yapacağı düzenlemelerle daha da güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Her ne kadar bu yöntem nezaket odaklı bir çalışma üzerinde geliştirilmiş olsa da diyaloglar üzerine gerçekleştirilecek diğer edimbilimsel araştırmalarda da kullanılabilir bir niteliktedir. Bu makale boyunca nezaket kavramı İngilizcedeki "(im)politeness" kavramına karşılık olarak hem kibarlık hem de kabalık olgularını içinde barındıracak şekilde kullanılmıştır.

2. Tarihî Diyaloglarda Edimbilimsel İncelemeler: Sorunlar ve Çözümler

Genel olarak tarihî edimbilim araştırmalarında önceden belirlenen bir dil ögesinden yola çıkarak veri tabanı içinde bu ögenin nasıl kullanıldığını inceleyen tümünden gelim yöntemi veya veriden yola çıkarak elde edilen bir olguyu anlamaya çalışan tüme varım yöntemi kullanılmaktadır (Jucker ve Taatvitsainen, 2013, s. 43). İlkinde araştırmacının neyi aradığı başından itibaren net bir biçimde bilinirken ikincisinde keşfedici bir süreç söz konusudur. Araştırmacının amacına hizmet edecek şekilde ve belirli bir mantık çerçevesinde seçildiği sürece her iki yaklaşım da

tarihî metinlerde nezaket araştırmalarında kullanılabilir. Konu ile bağlantılı bir diğer nokta ise analiz edilecek birimlerin (units) belirlenmesidir ki bu birimler çok kısa söylem parçaları olabileceği gibi oldukça uzun söylemlerden de oluşabilir (Baider vd., 2020, s. 264). Bir başka deyişle belirli bir edimsel belirleyici (pragmatic marker) seçilerek onun üzerinde çalışılabileceği gibi söylem analizi yöntemi ile de analiz gerçekleştirilebilir. Baider ve diğerleri “tarihî edimbilim çalışmalarında nezaket algısı ve değerlendirmesi hakkında deneysel verilerin olmayışı” nedeni ile daha detaylı bir görüş sağlayabilmesi nedeni ile söylem analizinin kullanılmasını önerir, çünkü bu yöntem hem “sosyal bağlamın yeniden oluşturulmasını” hem de “dilbilimsel yöntemlerin detaylı bir biçimde” incelenmesini sağlar (2020, s. 266). Bu konuyu biraz daha açık bir biçimde ifade etmek gerekirse edimbilim çalışmalarında araştırmacı bazı bağlamsal ve kültürel bilgilerden beslenerek veriyi yordamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Çağdaş dillerde bu sürecin sağlanmasını doğrudan konuşanlardan elde edeceği değerlendirmelere başvurarak gerçekleştirebilir. Ancak tarihî metinler hakkında yapılan çalışmalarda konuşan görüşü elde etmek mümkün değildir. Bu nedenle araştırmacı detaylı bir söylem analizi kullanarak hem sosyal bağlamı analiz için katar hem de dil kullanımları hakkında daha güvenilir tespitler yapabilir.

Diyaloglar üzerine yapılacak çalışmalarda ise durum daha da karmaşık bir hâl alır. Arundale (1999) ve Haugh (2007) gibi araştırmacıların çalışmalarından yola çıkarak genel bir bakış açısı sunmak gerekirse normal bir konuşmada her söz değişimi bir önceki söz değişiminden etkilenir ve kendinden sonraki söz sırasında yapılacak seçimleri de etkiler. Hatta beklenen akışı bozmak, örneğin soruya verilecek cevabı anında vermek yerine birkaç söz sırası sonrasına ertelemek bile bu süreçte etkin bir rol oynar. Bu nedenle incelemeler her bir söz sırasında söylenenler ve söz sırası akışı dikkate alınarak yapılmalıdır. Ayrıca konuşma esnasında konuşanların karşılıklı rolleri sabit değildir. Başka bir ifade ile konuşanlar kendilerine yeni bir pozisyon seçebilirler veya karşındakini bir pozisyona doğru yönlendirilebilirler. Örneğin, aynı üniversitede akademisyen olan iki yakın arkadaş konuşma boyunca akademik rolleri ile söze başlayarak arkadaş rolleri ile konuşmaya devam edebilirler. Bu gibi rol değişimleri seçilecek ifadeleri de doğal olarak etkileyecektir. Tüm bunlar etkileşimin doğal akışında devingen bir süreç içinde şekillenir. Son olarak konuşma esnasında çokkiplik (multimodality) adı verilen beden dili veya gülme gibi söz dışı davranışların da etkili olduğu her zaman hesaba katılmalıdır. Çağdaş dillerde titizlikle kaydedilen konuşma verileri araştırmaya uygun bir sistemde çevriyazıya dönüştürülerek çok detaylı incelemeler gerçekleştirilebilir. Ancak tarihî metinlerde hem böyle bir veriye ulaşmak hem de bu yöntemlerle analiz etmek mümkün değildir. Bu durum uzunca bir süre tarihî metinlerde edimbilimsel araştırmalara karşı bir önyargı oluşturmuştur. Neyse ki bu önyargılar günümüzde gittikçe azalmaktadır (Taativitsainen ve Jucker, 2010, s. 4). Bu noktada önemli olan uygun veri ve analiz süreçlerini seçmemizi sağlayacak yöntem çalışmalarını çoğaltmak ve zenginleştirmektir.

2.1. Tarihî Diyaloglarda Veri Seçimi

Jucker (2018: 26) gerçek konuşmaların aksine kurgu metinlerden elde edilen diyaloglarda karakterlerin deneyimlerinin tüm detayları ile aktarıldığını ve bu durumun analiz sürecinde kullanılabilecek değerli bir bağlam sağladığını belirtir. Bir başka ifade ile gerçek konuşma kayıtlarında konuşanın ruh durumu, öncesinde düşündükleri, konuştuğu kişi ile olan ilişki geçmişi gibi detayları bilemeyiz. Ancak kurgu bir metinde karakterler tüm zihinsel, duygusal ve sosyal özellikleri ve deneyimleriyle beraber incelenebilir durumdadırlar. Bu durumda tarihî metinlerde gerçeği yansıtan diyaloglar bulabileceğimiz doğru kaynakların seçilmesi oldukça güvenilir bulgulara erişmemizi sağlayacaktır. Jucker ve Taativitsainen (2013, s. 23-24) konuşma dili verilerini bulabileceğimiz tarihî metinleri üç gruba ayırır. Birincisi raporlar, protokoller veya günlükler gibi metinlerden oluşan geriye dönük yazılardır. İkinci grupta yer alan metinler kurgu eserlerden oluşmaktadır. Son olarak dil öğretiminde kullanılan kitaplar ve karşılıklı konuşmaları anlatan eserlerin yer aldığı ileriye dönük yazılardan konuşma verileri elde edilebilir.

Kurgu eserler içinde en etkili grup tiyatro eserleridir, çünkü bu eserlerde karakter geçmiş, karakterler arası güç ilişkileri gibi konularda detaylı bilgi elde edilebildiği için nezaket gibi edimbilimsel konuları incelemek daha kolaydır (Jucker ve Taatvitsainen, 2013, s. 24). Öner'in (2019) yakın dönem Türk tiyatro eserlerinden oluşturduğu veri tabanı üzerinden gerçekleştirdiği nezaket incelemesi bunun en güzel örneklerindedir. Ancak tiyatro türünde Türkçe eserlerin oldukça geç dönemlerde ortaya çıkmış olması tarihî metinlerde bu seçeneğin kullanım alanını oldukça daraltmaktadır. Bu noktada araştırmacının incelemeyi amaçladığı tarihî dönemde kullanılan konuşma dilini en iyi yansıtabilecek eser veya eserlerin peşine düşmesi gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse, araştırmacılar kendi çalışmalarında Eski Anadolu Türkçesinde diyaloglarda kullanılan nezaket yöntemleri üzerine bir çalışma düzenlemek istemişlerdir. Nezaket çalışmalarında sosyal mesafe, güç ilişkisi ve istenen eylemin yük oranı çok etkilidir. Bu nedenle seçilecek eserde farklı sosyal mesafelerde ve farklı güç ilişkisi içindeki kişiler arasında geçen ve rica, öneri gibi karşıdakini belirli bir yük altına sokabilecek yöneltici edimsözlerin (directives) bulunduğu diyalogların yeterince bulunması gerekmektedir. Ayrıca konuşma dilinde en gerçekçi konuşmaların gündelik yaşamda karşılaşılabilecek karakterler arasında olması gerektiği için bu konuşmaların ilahî (örn., peygamberler), doğaüstü (örn., periler) veya kişileştirilmiş hayvan/bitki karakterler (örn. Şahmaran) arasında geçmemesi gerekmektedir. Bu gibi karakterler ile gündelik konuşmalarda karşılaşılamayacağı için ilişki türü veya hiyerarşik konumlandırma gibi değişkenleri bu karakterler üzerinden tanımlamak da gerçekçi ve sağlıklı olmayacaktır.

Bu çerçevede araştırmacılar 14-15. yüzyıllar arasında şair Ahmedî'nin kardeşi olarak bilinen Hamzavî tarafından yazıldığı öngörülen ve 19. yüzyılda bile kahvehanelerde, resmî kurumlarda, evlerde, hastahanelerde ve dükkânlarda (Yelten, 2013, s. 159) kısacası çok çeşitli sosyoekonomik grupların bulunabileceği ortamlarda okunduğu belirtilen Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinden Hamzanâmeler adlı yaklaşık 70 cildi bulunan eseri seçmişlerdir. Araştırmacılar için eserin farklı sosyal gruplar arasında beğeni ile okunmuş ve dinlenmiş olması, kullanılan dilin de çeşitli sosyal sınıflardan bireyler tarafından anlaşılacak şekilde gündelik dili yansıtabildiği anlamına gelmektedir. Ayrıca geniş hacimli bir eser olması sebebi ile istendiğinde daha fazla örnek tespit etme olanağı sunmaktadır.

Üzerinde çalışılabilecek eser belirlendikten sonra ikinci aşama diyalogların istenilen ölçüde olup olmadığına karar vermektir. Öncelikle olay örgüsü ve karakter değişikliklerini yansıtması için eserin ilk ve son ciltlerinden dört tanesi incelenmiş ve farklı ilişki türlerinden yöneltici edimsöz barındıran diyalogları bulundurma durumlarına göre değerlendirilmiştir. Ayrıca bu eserlerden 500 adet yöneltici diyalog seçilerek konuşma verisi olarak incelenebilir durumda olup olmadıkları değerlendirilmiştir. Burada dikkat edilen en önemli husus konuşmada söz sıralarının net bir biçimde belirtilip belirtilmediğidir. Öyküleme biçiminde aktarılan eserlerde tiyatro eserlerinde olduğu gibi söz başlangıcı ve bitişi her zaman belirgin bir biçimde verilmemiş olabilir. Yapılan incelemeler sonucunda eserde geçen diyalogların büyük oranda tiyatro eserlerinde olduğu gibi söz sırasını yansıtacak şekilde aktarıldığı gözlemlenmiştir.

Eser seçiminden her anlamda emin olduktan sonraki aşama hangi cilt veya ciltlerin incelemeye dâhil edileceğine karar verilmesidir. Genelleme yapmayı hedefleyen ve çoğunlukla belirli bir biçim üzerinde çalışılan nicel araştırmalarda veri tabanının çok geniş tutulması gerekir. Ancak detaylı analizler gerektiren nitel araştırmalarda keşfedilecek konuyu yansıtacak ve geneli temsil edebilecek sayıda veri yeterlidir. Daha fazla veri ile yapılacak nitel analizler detayların atlanmasına sebep olabileceği için güvenilirliği düşürebilir. Bu nedenle araştırmacılar etkileşim analizi yapılacak 90 ila 100 diyalog belirlemeyi hedeflemişlerdir.

Yapılan çalışmada İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde yer alan Hicri 1268 Recep ayında istinsah edilmiş olan ve Mustafa Aksoy (2009) tarafından Latin alfabesine aktarılan 1132 numaralı Hamzanâme nüshası ele alınmıştır. Bu nüsha birinci cilt olduğu için Hamza'nın ve arkadaşlarının okul ve aile hayatından ilk gençlik yıllarına kadar geçen dönemi anlatılmaktadır. Ayrıca bu ciltte saraydan dükkâna farklı kurumsal

ortamlarda ve yakın ilişkilerin yer aldığı farklı bağlamlarda geçen diyalog örnekleri bulunmaktadır. Eserde yöneltici edimsöz kullanılan 101 diyalog tespit edilmiştir. Bu diyalogların kurumsal ve yakın ilişki türlerinin her ikisini de incelemeye olanak sağlayacak şekilde yeterli ve dengeli bir dağılıma sahip olduğu görülmüştür (Yakın İlişkiler=44; Kurumsal İlişkiler=57).

2.2 Seçilen Diyalogların Nezaket Analizi İçin Hazırlanması: Bağlam-Diyalog-Etkileşim Üçlemesi

Üzerinde çalışılacak diyaloglar seçildikten sonra bunların nezaket analizi için hazırlanması gerekmektedir. Bu ön çalışma Bağlam-Diyalog-Etkileşim üçlemesi olarak adlandırılmıştır. Bu bölüm yalnızca nezaket çalışmalarında değil tarihî diyaloglarda edimbilim incelemesi yapmayı hedefleyen diğer araştırmalarda da etkili bir biçimde kullanılabilir.

Nezaket çalışmalarında bağlamın önemi çok büyüktür. Kibarlık ve kabalık ile dil ögeleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Ayrıca aynı sözcük farklı bağlamlarda farklı anlamlar ifade edebilir (Jucker ve Taatvitsainen, 2013, s. 34-35). Örneğin, normal şartlarda kabalık olarak algılanabilecek bir lakap veya küfür bazı bağlamlarda kişilerarası yakınlık bildirerek kibarlık etkisi yaratabilir. Bu nedenle her bir diyalog için konuşanların kişiler arası ilişki yakınlığı ve ilişki geçmişi, diyalogun öncesinde konuşulanlar ve yaşananlar ve karakterlerin duygu durumları gibi o anki konuşmayı etkileyebilecek her türlü bağlamsal bilgi tanımlanır. Daha sonra incelenecek diyalog örneği anlatı formundan çıkartılarak konuşma sürecini yansıtacak şekilde biçimlendirilir. Bu aşamada söz sırası tasarımı ve varsa çokkiplik kullanımlarını aktarırken ana metni bozmayacak bir sistem gerekmektedir. Bunun için konuşma çözümlemesi yönteminde kullanılan sistemlerden (örn, Girgin, vd. ; Sert, vd., 2015) esinlenerek tarihî metinde kullanılacak bir format belirlenmiştir. Önce her bir söz sırası söz akışına göre numaralandırılmış ve söz sırasını alan kişinin adı belirtilmiştir. Söz sırasında diyaloga dâhil olan ifadeler siyah ve Courier New konuşma dışı bölümler koyu gri Times New Roman ile ve daha küçük bir puntoda yazılmıştır. Üçüncü ve son aşamada bağlam özellikleri dikkate alınarak söz sırası akışına göre etkileşim analizi gerçekleştirilmektedir. Bu bölümde çokkiplik, diyalog akışı, sanatlı anlatımlar, kelime seçimi, söz dizimi, tercih edilen ekler gibi konuşmayı etkileyen tüm ögeler dikkate alınarak etkileşim detaylı bir biçimde analiz edilir. Aşağıda verilen Şekil 1’de Hamzanâmeler adlı eserde yer alan yakın ilişkiler grubundan bir diyalogun Bağlam-Diyalog-Etkileşim Analizi paylaşılmıştır.

Şekil 1. Konuşmanın bağlam-diyalog-etkileşim analizi üçlemesi ile nezaket analizine hazırlanması

Anne/baba ve çocuk 10: Büzürcmihr-annesi	
Bağlam: Büzürcmihr annesi ile yaşayan 10 yaşında yetim bir çocuktur. Her ne kadar dedeleri eğitilmiş ve itibarlı kişiler olsa da hamallık yapan babası akıllı ve becerikli birisi değildir. Babası kötü bir vezir tarafından maddî çıkarlar nedeni ile öldürülür. Büzürcmihr mektepte o kadar başarılıdır ki tüm derslerini tamamlamış ve öğrencilerin baş kalfası olmaya hak kazanmıştır. Bir gün öğretmeni içinden çıkamadığı bir soru için kendisinden yardım diler ve dedelerinden kalma (Camasb Hekim) kitaplar var ise getirmesini ister. Büzürcmihr bu kitapların kendilerinde olmadığını, babasının bu kitapları ne yaptığını bilmediğini söylese de öğretmenin ısrarı üzerine bu kitapların kendilerinde olup olmadığını annesine sormak için eve gider. Büzürcmihr ve annesi arasındaki ilişki iyi eğitilmiş ve sorumluluk sahibi bir çocuk ve dul bir anne arasındaki yakın ilişki olarak nitelendirilebilir. Aşağıdaki alıntı bu bağlamda gerçekleşen bir etkileşimdir.	
Büzürcmihr:	Ey vâlide, dedem Câmasb Hakîm'den bizlere hiçbir kitâb kalmadı mı?
	Dedikde vâlidesi âh edüp
Annesi:	Hay gözüm nûrı, ol vakti ve ol günleri Hudbana gösterdi mi, sen benden kitâb su'âl

	edüb istersin
	Dedi, Büzürcmihr eytdi
Büzürcmihr:	Nola ey vâlide, var ise söyle, beni mahzûn etme, şâd et
	Dedikde vâlidesi şâd olup
Annesi:	Vardır gözüm nûrı
	Deyüp tîz bir mum yakup dolap gibi bir mahal var, anın dibine gelüp bir küçük kapu var, kapuyu açup eytdi
Annesi:	Gözüm nûrı, işte gir bu kapudan, içeride deden Câmasb Hakîm'in türbesini ziyâret eyle. İstedigin kitâb andadır. Alasın.

Etkileşim analizi: Konuşmanın 1. söz sırasında Büzürcmihr annesine kendilerinde dedesinden kalan herhangi bir kitap olup olmadığını sormaktadır. Soruya başlarken seslenme ve akrabalık bildiren hitap kullanılmıştır (Ey vâlide). Sorunun en az olasılığa vurgu yapacak şekilde yumuşatıcı (hiçbir) kullanılarak ve olumsuz soru kalıbı (kalmadı mı) ile sorulduğu görülmektedir. Bu soru aynı zamanda daha sonraki söz sıralarında yapılacak olan rica için zemin hazırlayan öncül bir kullanımdır. 2. Söz sırasında annesi sorunun cevabını doğrudan vermek yerine bu soruyu duyduğu için sevincini dile getirmektedir. Böylece beklendik cevabı geciktirir. Öncelikle söze bir ünlem ile başlamış (Hay), sonrasında oğluna ne kadar değer verdiğini gösteren bir hitap kullanmıştır (gözüm nûrı). Ardından şaşkınlığını ve memnuniyetini gösterecek bir biçimde retorik bir soru ile cevap verir (ol vakti ve ol günleri Hudâ bana gösterdi mi). Bu soruda ilahî öğeler güçlendirici olarak kullanılmaktadır (Hudâ... gösterdi). Tüm bu dilsel öğeler olumlu duyguları tetikleyici niteliktedir ve cevabın olumlu olduğu sezdiriminde bulunmaktadır. Bunun üzerine 3. söz sırasında Büzürcmihr annesinin yönelttiği retorik soruyu cevaplayarak (Nola) ve seslenmeyi takip eden akrabalık bildiren hitap (ey vâlide) kullanarak söze başlar ve ardından rica edimsözünde bulunur. Temel rica edimsözüne kitabın varlığına dair olasılık/koşul ifade ederek başlar (var ise), sonra ana ricayı yapar (söyle) ve zıtlık bildiren kelimeleri ricayı güçlendirici ifadeler olarak kullanarak (mahzûn etme, şâd et) söz sırasını tamamlar. Annesi 4. söz sırasında önce açıkça ricaya yanıt verir (Vardır), ardından değer verdiğini gösteren bir hitap kullanır (gözüm nûrı). Burada annesinin oğlunu kitabı alabileceği yere götürmesi ricanın yerine getirilme sürecinin davranışsal boyutudur. Kapıya vardığında oğluna değer verdiğini gösteren iyelik eki barındıran hitabı tekrar ederek başlar (gözüm nûrı), ne yapması gerektiğini emir kipinde anlatır (gir...ziyâret eyle) ve sözlerini istek kipi ile bitirir (Alasın).

2.3. Hazırlanan Diyalogların Nezaket Analizi

Bağlam-Diyalog-Etkileşim Analizi üçlemesi sonucunda araştırmacı diyalogu daha net bir biçimde görebilmektedir. Bundan sonraki aşama diğer nitel çalışmalardaki analiz süreçleri ile benzer özellikler taşımaktadır. Genel olarak kodlama süreçleri belirli bir kod sistemi oluşturmakla başlar. Bu aşamada alanyazında daha önce yapılmış çalışmalardan, kuramsal altyapıdan ve verinin kendisinden yola çıkarak bir kod havuzu oluşturulur. Bu ilk taslak oldukça kapsamlıdır. Daha sonra elde edilen kodlar küçük bir veri grubu üzerinde denenir. Bazı kodlar birleştirilebilir, yeniden ifade edilebilir, sistemden çıkarılabilir veya yeni kodlar eklenebilir. Kod oluşturma aşamalarında yeterli alan bilgisine sahip olan başka bir uzmanın görüşünü almak çalışmayı güçlendirecektir. Kod sistemini gözden geçirme işlemi tüm veriyi kodlamaya devam ederken de kısmen sürebilir. Bu kodlar daha sonra anlamlı bir bütünlük oluşturacak biçimde gruplandırılır. Bu gruplar gerekirse alt gruplara da ayrılabilir. Son olarak gruplar bir tema veya kavram altında toplanır. Ayrıca gerektiğinde kod oluşturma yöntemleri hakkında kaynaklara başvurmak (örn. Saldaña, 2009) araştırmacının daha kolay yol bulmasını sağlayacaktır. Bu süreçler manuel olarak yapılabileceği gibi nitel veri analizi (NVA) (Qualitative Data Analysis/QDA) programları da tercih edilebilir. Nitel veri analizi programları kolay kod sistemi oluşturma, kod ve kodlama değişikliklerini kontrollü bir biçimde gerçekleştirebilme, bazı temel nicel analizleri yapabilme, bulguları farklı biçimlerde görselleştirebilme, eşdizim tabloları

oluşturma gibi birçok olanak sunmaları bakımından hem analiz sürecinin güvenilirliğini artırmakta hem de süreci hızlandırarak araştırmacıya zaman kazandırmaktadır.

Araştırmacıların kendi çalışmasında nezaket kuramının alt bileşenlerinden olan kibarlık ve kabalık üzerine yapılan çalışmalardan yola çıkarak nezaket yöntemleri kod havuzu oluşturulmuş, ayrıca veriden yola çıkarak bazı eklemeler yapılmıştır. Daha sonra havuzdaki kodlar belirli bir grup diyalog üzerinde denenmiş, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra kod sistemi ana hatları ile oluşturulmuştur. İlerleyen aşamada Bağlam-Diyalog-Etkileşim Analizi verisinden faydalanarak her bir diyalogda tespit edilen nezaket yöntemleri ve bu yöntemlerin hangi dil verileri üzerinden belirlendiği Microsoft Word belgesi üzerinde belirtilmiştir. Bu aşamada yakın ilişkiler grubundaki tüm diyalogların analizleri tamamlandıktan sonra iki alan uzmanına gönderilerek onların da görüşleri alınmıştır. Uzman önerilerine dayanarak kodlamalarda bazı güncellemeler gerçekleştirilmiştir. Verinin diğer yarısı bu aşamadan sonra benzer biçimde analiz edilmiştir. Şekil 2’de nezaket yöntemleri ve dil verilerinin analiz edildiği belge örneği sunulmuştur.

Şekil 2: Bağlam-diyalog-etkileşim analizi üçlemesine dayanarak yapılan nezaket analizi

Nezaket analizi: Bu etkileşimde dört kibarlık yöntemi kullanıldığı görülmektedir. Bu yöntemlerin dil öğeleri ile nasıl ifade edildiği aşağıda tartışılmıştır.

1. Birlikteliği vurgulanma:

a. Kişilerarası ilişkide birliktelik: 1. ve 3. söz sıralarında Büzürmihr’in annesine akrabalık bildiren seslenme ve hitap (Ey vâlide) kullanması annesinin de ona içinde iyelik eki barındıran ve karşıdakine değer verdiğini gösteren bir kalıp hitap ile seslenmesi (gözüm nûrı) konuşanların birlikteliği vurguladıklarını göstermektedir.

b. Duyguda birliktelik: Büzürmihr 3. söz sırasında aslında retorik bir amaçla sorulduğu açıkça belli olan bir soruya (ol vakti ve ol günleri Hudâ bana gösterdi mi) cevap vererek (nola) annesinin duygularını paylaştığını göstermiştir.

2. Karşıdakinin yükünü hafifletme:

Olmana ihtimaline veya olasılığa odaklanma: 1. söz sırasında Büzürmihr’in en düşük olasılığa odaklanması (hiçbir) ve olumsuz soru sorması (kalmadı mı) dinleyici üzerindeki yükü azaltmaya yarayan kibarlık yöntemlerindedir. Sonrasında gelen ana rica cümlesinde dilek şart kipi (var ise) kullanan Büzürmihr artık kitapların varlığından neredeyse emin iken yine de şart ifadesi kurarak ihtimale odaklanmış, böylece dinleyici üzerindeki yükü azaltarak kibarlık göstermiştir.

3. Kendini muhtaç gösterme: Ricasının yerine getirileceği 2. söz sırasından itibaren belli iken yine de zıtlık barındıran sözcükler seçerek bu eylemin kendisi için ne kadar önemli olduğunu ifade eden Büzürmihr (beni mahzûn etme şâd et) kendisinin karşıdakine muhtaç olduğunu göstererek onu yüceltmekte, böylece kibarlıkla bulunmaktadır.

4. Kendinden istenen işe gönüllü olma: Konuşmanın etkileşimsel akışına bakıldığında annesinin 1. söz sırasındaki soruya cevap vermek yerine bu cevabı ertelediği (witholding) görülmektedir. Bu erteleme sürecince 1. söz sırasındaki soru edimsözünü ilahî öğelere gönderim yaparak övmesi (ol vakti ve ol günleri Hudâ bana gösterdi mi) Büzürmihr’in olası ricasının annesi için bir ricadan çok beklenen bir hayal olduğunun altını çizmektedir. Bu tutumla annesi kendinden istenecek olan eyleme gönüllü olduğunu bildirecek ifadeyi rica formundan uzaklaştırmış ve kibarlık göstermiştir.

Son olarak elde edilen kodlar alanyazındaki kuramsal bilgiler ışığında anlamlı gruplar içine yerleştirilmiş ve bu gruplar kavramsal olarak birleştirilmiştir. Aşağıda Şekil 3’te kod birimlerinin kavram altında birleşmesine bir örnek sunulmuştur.

Şekil 3. Kod birimlerinin kavram altında birleşmesi

1. Kodlar →	2. Alt Grup →	3. Grup →	4. Kavram
İyiliğini isteme	Dinleyen	Poz-kibarlık	Kibarlık
Yüreklendirme/güdüleme	Odaklı	Yöntemleri	Yöntemleri
Duygu/isteklerini önemseme	Yöntemler		
Güvenme			

Övme

Düşüncelerini dikkate alma

Endişelenme

Nezaket yöntemleri ve birlikte kullanılan dil öğelerinin sıklığı, kavramlar altında sistematik bir biçimde gruplandırılması ve gerekli görülen durumlarda eş dizim tablolarının oluşturulması gibi işlemlerin gerçekleştirilmesi için Microsoft Word belgelerinde yapılan tespitler MAXQDA 2020 programına aktarılmıştır. Şekil 4'te -nlz eki için oluşturulan eşdizim tablosundan bir kesit sunulmuştur. Bu örnekte araştırmacılar çokluk 2. kişi ekinin nezaket için nasıl kullanıldığını detaylı bir biçimde görmek istemişlerdir. Bu noktada nitel veri analizi programı incelenmek istenen ekin saniyeler içinde etiketlenmesini, sıklık değerleri ve hangi etkileşim türlerinde kullanıldığına dair bilgilerin hızlıca derlenmesini ve dahası eşdizim tablosu oluşturularak gerektiğinde bu tabloda merak edilen alıntının tamamına erişilmesini sağlayarak araştırmacının işini oldukça kolaylaştırmaktadır.

Şekil 4: Nitel veri analizi programı eşdizim tablosu kesiti

İLİŞKİ TÜRÜ	ALT GRUP	DİYALOG NO	EŞDİZİM
Kurumsal İlişkiler	vezir-kadı ve diğer kişiler	1	Ergis niçün piyade gidersi niz ? Benim has rahşlarımndan
Kurumsal İlişkiler	vezir-kadı ve diğer kişiler	16	nesne yok ve lakin kademi niz mübarek imiş. Hatunum hamile
Kurumsal İlişkiler	vezir-kadı ve diğer kişiler	19	hur-ı afaktır. Bilürsi niz Amr Madi gibi zati beslemi
Kurumsal İlişkiler	hükümdar ve diğer kişiler	6	Evvela bir şey ki eli niz ile yakarsınız sonra
Kurumsal İlişkiler	hükümdar ve diğer kişiler	10	vâkıanızı bile idi niz tabiri kolay idi ve lakin
Kurumsal İlişkiler	hükümdar ve diğer kişiler	12	hımara binerim diyor emri niz nedir Dedikde Keykubat eytdi
Kurumsal İlişkiler	hükümdar ve diğer kişiler	16	Şahım, eger gam elemi niz benden ötürü ise elindeyim
Kurumsal İlişkiler	hükümdar ve diğer kişiler	17	işidüp elbetde üzeri niz e gelüp intikam kasd ederler
Kurumsal İlişkiler	hükümdar ve diğer kişiler	19	Eytdi Büzürümih: Ömrü niz tavel olsun. Beli öyle gerekdir

3. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Tüm araştırmalarda olduğu gibi geçerlilik ve güvenilirliğin artırılması nitel çalışmalar için de büyük önem taşır. Kısaca açıklamak gerekirse, geçerlilik inandırıcılık ve aktarılabilirlik güvenilirlik ise tutarlılık ve doğrulanabilirlik (Arslan, 2022) açısından araştırmayı desteklemek için yapılan çalışmalardır. Geçerlilik ve güvenilirliği artırmak için uygulanabilecek yöntemler nitel araştırma yöntemleri kitaplarında detaylı bir biçimde paylaşılmaktadır (örn., Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmanın ve analiz yönteminin doğasına ve ilkelerine göre çok farklı yöntemler kullanılarak çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliği güçlendirilebilir. Örneğin konuşma çözümlemesi yöntemi ile yapılan çalışmalarda geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak için araştırmacıların bir araya geldiği oturumlar düzenlenir. Bu oturumlara katılan araştırmacılar çalışmanın konusu veya araştırmacının düşüncelerinden habersiz herhangi bir yönlendirmeye maruz kalmadan çevriyazısı yapılmış veri kesiti üzerinde görüşlerini aktarırlar (Girgin vd., 2020). Başka nitel araştırmalarda ise kodlayıcılar arası güvenilirlik hesaplamaları yapılarak sayısal veriler ışığında güvenilirlik katsayısı hesaplanabilir (O'Connor ve Joffe, 2020).

Bağlamdan büyük oranda etkilenen nezaket olgusunu incelerken yapılan analizlerin öznellikten uzaklaştırılması için çok çaba göstermek gerekmektedir. Hamzanâmeler hakkında yapılan çalışmada araştırmacılar farklı yöntemler ile geçerlilik ve güvenilirliği artırmaya çalışmışlardır. Öncelikle veri tekrar tekrar okunarak aşinalık kazanılmıştır. İlk kodlar belirli bir veri üzerinde denenerek kodların pilot çalışması gerçekleştirilmiş, böylece olası sorunlar önceden tespit edilmeye çalışılmıştır. Veriler araştırmacı tarafından analiz edildikten bir ay sonra analizler tekrar incelenmiştir. Belirli bir zaman aralığından sonra analizlerin aynı araştırmacı tarafından tekrar incelenmesi kodlayıcı-ıçi (intra-coder) güvenilirliği artırmaktadır. Daha sonra analizlerin yarısı iki farklı alan uzmanına gönderilerek onların analizler hakkındaki düşünceleri alınmıştır. Tarihî diyaloglarda nezaket analizi çalışan bir uzman bulmak neredeyse imkânsız olduğundan uzmanlar analizleri anlayacak şekilde çalışmalar yapan yakın alanlardaki kişilerden seçilmiştir. Buna göre Türkiye Türkçesinde karşılıklı konuşmalarda nezaket çalışan

bir dilbilimci ile Türkoloji ve dilbilim ortak alanında çalışmalar yapan bir Türkolog tarafından uzman incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Sonunda elde edilen geribildirimlere göre analizler yeniden gözden geçirilmiştir. Araştırmacının kendisinin de konuşma çözümlemesi konusunda deneyimli olması ve bu konuda bilgilerini bir uzman bakış açısı ile yansıtabilecek yeterlikte olması da olası hata oranını azaltarak geçerlilik ve güvenilirliği artırmıştır.

4. Sonuç

Yeni gelişmekte olan çalışma alanlarında konular kadar araştırma yöntemleri de keşfetmeye açıktır. Süreç içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilen bu yöntemler zaman içinde gerekli düzeltmeler yapılarak daha etkili bir biçime ulaşır. Bu makalede yazarlar tarafından oluşturulan ve tarihî metinlerde diyaloglar üzerine yapılacak nezaket çalışmalarında uygulanabilecek etkileşim tabanlı bir araştırma yöntemi örneklerle birlikte sunulmaya çalışılmıştır. Burada paylaşılan Bağlam-Diyalog-Etkileşim Analizi üçlemesi sadece nezaket araştırmalarında değil, diğer tarihî edimbilim çalışmalarında da uygulanabilir niteliktedir.

Bu makalenin en temel amacı tarihî diyalog çalışmalarında karşılaşılan sorunlara alanyazından elde edilen bilgiler ışığında çözüm önerileri sunmaktır. Özellikle veri tabanının belirlenmesi ve diyalogların etkileşimin detaylarını görecektir şekilde incelenmesi aşamasında sağlıklı bir araştırma gerçekleştirmek için alınabilecek olası tedbirler hakkında farkındalık yaratmayı hedeflemektedir. Bunun yanı sıra nitel veri analizi programlarının benzer çalışmalara sağlayabileceği katkılara da dikkat çekilmiştir. Bu programlar tarihî edimbilim çalışmalarında yapılan analizlerin hızlanması ve olası hata payının azaltılması konusunda oldukça etkili bir seçenek olarak değerlendirilebilir.

Konuşma dili hakkında bize geçmişten bilgiler sunan tarihî diyalog analizlerinin yaygınlaşması ve bu analizlerde etkileşimin devingen yapısının dikkate alınması konusunda hassasiyetin artması oldukça önemlidir. Bu çalışma sadece yazarların kendi araştırması esnasında edindiği deneyim ve gözlemleri ile sınırlıdır. Geliştirilen yöntem ilerleyen dönemlerde yapılacak benzer çalışmaların sunacağı yeni bakış açıları sayesinde daha da iyi bir noktaya taşınacaktır.

Kaynaklar

Ağca, F. (2020). Eski Uygurcada Üçüncü Kişi İyelik Eki ve Dil Bilgisel Saygı Yapıları. *Semih Tezcan Kitabı* (Edt. Emine Yılmaz; Nuran Tezcan; Nurettin Demir). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 107-126.

Aksoy, M. (2009). *Hamzanâme-I-*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Alan, S. (2021). *Doğu Sahası Tarihî Türk Yazı Dillerinde Nezaket ve Saygı Bildiren Söz Varlığı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

Arslan, E. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51(1), 395-407.

Arundale, R. (1999). An Alternative Model and Ideology Of Communication for an Alternative to Politeness Theory. *Pragmatics*, 9/1: 119–154.

Baider, F. H. ve Cilaru, G. ve Claudel, C. (2020). Researching Politeness: From the ‘Classical’ Approach to Discourse Analysis ... and Back”. *Corpus Pragmatics*, 4: 259–272 .

Brown, P. ve Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press.

Culperer, J. ve Hardaker C. (2017). Impoliteness. *The Palgrave Handbook of Linguistic (Im)politeness* (Edt. Jonathan Culpeper; Michael Haugh ve Dániel Z. Kádár). Londra: Palgrave Macmillan, 199-227.

- Eelen, G. (2001). *A Critique of Politeness Theories*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Erving, G. (1967). On face-work. *Interaction ritual* (Edt. Erving Goffman). New York: Pantheon, 5-45.
- Girgin, U., Acar, Y., Akbaş, E., Yavuz, E., Altan, A. E., Boran, M., Ölçü Dinçer, Z., Lafcı Tor, D, Morali, G. (2020). Konuşma Çözümlemesi Yöntemi: Veri Toplama ve Çözümleme Süreçlerinde Geçerlik, Güvenirlik ve Etik. *Hacettepe University Journal of Education*. Advance online publication. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2020063458>
- Haugh, M. (2007). The Co-Constitution of Politeness Implicature in Conversation. *Journal of Pragmatics*, 39/1: 84-110.
- Işık, U. (2022). *Eski Uygur Türkçesinde Nezaket İfadeleri*. Doktora Tezi. Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi.
- Jucker, A. (2018). Data in Pragmatic Research. *Methods in Pragmatics* (Edt. Andreas H. Jucker; Klaus P. Schneider; Wolfram Bublitz). Boston: De Gruyter Mouton, 3-37.
- Jucker, A. H. ve Taavitsainen, I. (2013). *English Historical Pragmatics*. Edinburgh University Press.
- O'connor, C. ve Joffe, H. (2020). Intercoder Reliability in Qualitative Research: Debates and Practical Guidelines. *International Journal of Qualitative Methods*, 19:1-13.
- Ruhi, Ş. ve Kádár, D. (2011). 'Face' Across Historical Cultures A Comparative Study of Turkish and Chinese. *Journal of Historical Pragmatics*, 12: 25-48.
- Saldaña, J. (2009). *The Coding Manual For Qualitative Researchers*. Sage Publications Ltd.
- Sert, O. vd. (2015). Konuşma Çözümlemesi Yöntemi. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 12(2), 1-43.
- Spencer-Oatey, H. (2002). Managing Rapport in Talk: Using Rapport Sensitive Incidents To Explore The Motivational Concerns Underlying The Management Of Relations. *Journal of Pragmatics*, 34/5: 529-545.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Şeçkin Yayıncılık.
- Taavitsainen, I. ve Jucker, A. H. (2010). Trends and developments in historical pragmatics. *Historical Pragmatics* (Edt. Andreas H. Jucker; Irma Taavitsainen). Berlin: De Gruyter, 3-33.
- Terkorafi, M. (2005). Beyond the Micro-level in Politeness Research. *Journal of Politeness Research*, 1/2: 237-262.
- Tolkun, S. (2015). Doğu Türkçesi Metinlerinde Başlangıcından Günümüze Saygı ve Nezaket İfadesi Sorunu. *Dil Araştırmaları*, 9/17: 135-157.
- Yaylagül, Ö. (2005). Eski Türkçede Nezaket İfadeleri. *Millî Folklor*, 17/68: 151-165.
- Yelten, M. (2013). Hamza-Nâme'nin Yeni Ciltleri ve Okunma Mekânları. *Journal of Turkish Studies*, 8/9: 151-165.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

Bu çalışmanın yazar/yazarları, ... Üniversitesi ..... Etik Kurulu'nun tarih ..... sayı ..... ve karar..... ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.